

נבונה ארצנו

מאת: מרים אהרוני

א. רקע: קבוצת השרון – תקופת עפולה

בשלהי שנת 1925, אחרי תקופה בת כשנתיים ביבנאל ובית גן – נאלצה קבוצת השרון להעתיק את מקומה לעפולה. המעבר הזה לא בא מרצון. להיפך, בעבודה החקלאית הקשה במושבות הגליל התחתון חשו חברי הקבוצה שהם מתקדמים לקראת הגשמת משאת-הנפש של הקמת קבוצה מבוססת-חקלאות, מתקרבים זה אל זה ומתגבשים כחברה. העזיבה נבעה מכשלון גידול הטבק במושבות, שבעקבותיו נאלצו חברי הקבוצה לחפש פרנסה חלופית. בעפולה, שהיתה אז בראשית בניינה, נדרשו פועלי בניין. קבוצת השרון, שהחלה את דרכה כחבורת בניין בחיפה, עוד לפני המעבר ליבנאל, חזרה בכורח הנסיבות למקצועות הבניין, כשהיא מצפה בכליון עיניים לאישור המוסדות לעלות להתיישבות ולחזור לחקלאות.

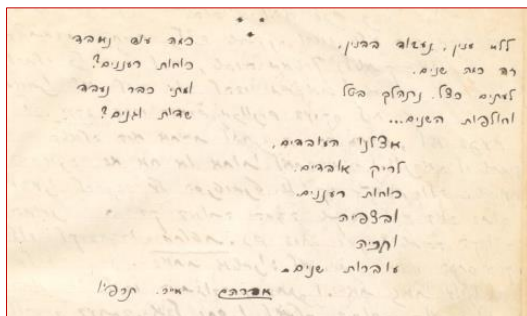

קבוצת השרון לא היתה הקבוצה היחידה שהגיעה לעפולה באותה עת. יחד איתה היו שם פלוגה מגדוד העבודה, קיבוץ ב' וקיבוץ ג' של השומר הצעיר (לימים, מייסדי משמר העמק ומעברות), קיבוץ השומר הצעיר מס.ס.ס.ר. הוא 'הקיבוץ הרוסי' (לימים, מייסדי אפיקים) 'קבוצת צריפין' (מייסדי מזרע) וקבוצות קטנות נוספות. כולם גרו ב'מחנה הקיבוצים' – מחנה של אוהלים וצריפים, ועבדו בבניין העיר החדשה, על פי התוכנית של **אדר' ריכרד קאופמן**¹

חברי הקיבוץ הרוסי בבניין עפולה, 1925
הצילום: באדיבות ארכיון אפיקים

*

לא פעם הואטה הבנייה בשל בעיות תקציב ותזרים של 'קהיליית ציון האמריקאית' – החברה שרכשה את אדמות עפולה ומימנה את בניין העיר. כתוצאה מכך שררו לעיתים קרובות בכל הקבוצות אכזבה ויאוש, הרגשה של בזבוז זמן וחוסר תוחלת. על רמת התסכול בקבוצת השרון בתקופת עפולה, מעיד, למשל, השיר שכתב **אברהם עדיני** ב'ספר הקבוצה' – יומן החיים המשותף של קבוצת השרון [הניקוד שלי, מ.א.]:

ללא עֵנָן נֶעֱבֹד בְּבָנָן / זֶה כְּמָה שְׁנִים.
לְעֵתִים, כְּצֵל, נִתְהַלֵּךְ בְּטֵל / וְחוֹלְפוֹת הַשְּׁנִים...
כְּמָה עוֹד נֶאֱבֵד / כּוֹחוֹת רְעֵנָנִים?
וּמָתִי כְּבָר נֶעֱבֵד / שְׂדוֹת וְגֵנִים?
אֶצְלָנוּ הָעוֹבְדִים / לְרִיק אוֹבְדִים / כּוֹחוֹת רְעֵנָנִים.
וּבְצִפְיָהּ / וְחִקְיָהּ / עוֹבְרוֹת שְׁנִים.

רק בסוף דצמבר 1926, אחרי שנה קשה ומתסכלת, קיבלה קבוצת השרון סוף סוף את האישור המיוחל לעלות להתיישבות. באנחת רווחה עזבה את עפולה והתיישבה בעין בדה.

¹ קאופמן תכנן משנות העשרים עד קום המדינה קיבוצים, מושבים, ערים ושכונות עירוניות בכל רחבי הארץ. בין אלה נמנו רבים מיישובי העמק, כולל עין חרוד ונהלל, כפר יהושע ותל עדשים, גבת ורמת-דוד. רצפת פסיפס בכפר יהושע, בעיצובו של אלי שמיר, מהווה הומאז' לפועלו התכנוני הגדול. עפולה היתה העיר הראשונה בארץ שתוכננה מלכתחילה כעיר שלמה.

ב. עימות מכאיב

לקבוצת השרון היו קשרים אמיצים של שותפות ואחוות פועלים עם הקבוצות האחרות בעפולה. אף על פי כן, לא חסרו גם ויכוחים אידיאליים, עימותים ואי הסכמות, שהעיבו לפרקים על קרבת הלבבות. אחד החיכוכים הקשים ביותר החל במסיבה שערך 'הקיבוץ הרוסי' לרגל חנוכת צריף חדר האוכל החדש והמרווח שלו. חברי קבוצת השרון הכירו חלק מחברי 'הקיבוץ הרוסי' עוד משדות הטבק של בית גן. עתה, בעפולה, נוספו לקיבוץ הזה חברים רבים, שעלו זה לא מכבר מרוסיה.

ומעשה שהיה, כך היה:

בתחילת דצמבר 1925 עלה באש צריף האוכל של 'הקיבוץ הרוסי'.

ברשימתו על תולדות הקיבוץ יכתוב לימים על האירוע הזה **מולה זהרהרי** (חבר אפיקים, נספה באסון מעגן ביולי 1954):

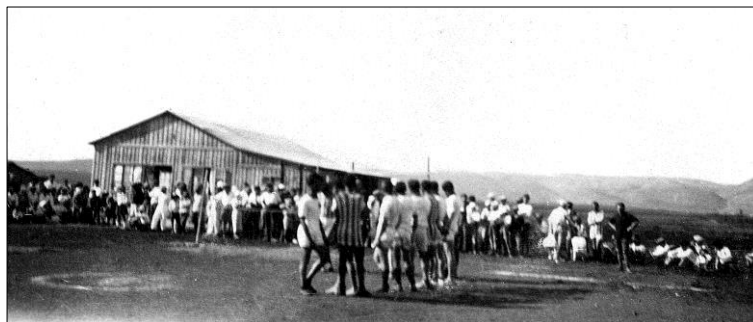
[...] וזהו דבר הדלקה שנפלה במחנה.

בשישה לחודש דצמבר, לאחר הפסקת הצהריים, יצאו החברים לעבודה. מי שהוא הסתובב במחנה, חולים, מחוסרי עבודה, ובמטבח עבדו שתי חברות. עוד הן מתכוננות להכין את ארוחת הערב ולצחצח את זכוכיות מנורות הנפט, והנה נפלה מנורת נפט אחת מידי החברה והנפט נדלק באש הפרימוס שעמד לא הרחק משם. האש ליחכה חיש מהר את הנסרים היבשים של צריף חדר-האוכל ופרצה דלקה גדולה. מייד נזעקו כל החברים וכן חברי הקיבוצים השכנים. באו במכושים ובדליים, שברו והרסו, כיבו, הצילו ו...צילמו. חברי הקיבוץ היו ל'נשרפים', 'נצרכים' לחדר-אוכל.

צריף חדר האוכל של הקיבוץ הרוסי בעפולה עולה באש, 1925
הצילום: באדיבות "ביתמונה", אלבום אברהם ברמן

איכשהו נמצא תקציב להקמת צריף חדש. "בְּנוֹהוּ בכוח מלכד וער", כתב **זהרהרי**, "ה'ותיקים' וה'חלוצים' התלכדו לבנייה". הצריף החדש, גדול ומרווח בהרבה מקודמו, נחנך במסיבה שמחה ורבת-משתתפים בערב שבת, כח' בשבט תרפ"ו, 12.2.1926.

חברי הקיבוץ הרוסי ליד צריף האוכל החדש, 1926
הצילום: באדיבות "ביתמונה", אלבום אפיקים

מבחינת קבוצת השרון החלה המסיבה בטוב והסתיימה ברע.
דוד חורן תיאר ברשימה ספוגת-רגש את מה שקרה בערב ההוא: השמחה לקראת הנשף, ההתכוננות הפיזית והנפשית, האירוע עצמו וההרגשות הקשות לאחריו.

היה זה אחד מערבי השבתות המוציאה אותנו מששת ימי החולין האפורים, מרוממת ומנשאת על הדאגות המרובות ומכניסה לעולם שכולו אחר, עולם של מנוחה נפשית, של השלטת הנשמה היתירה שבאדם.

ושבעתיים יקרה היתה לנו **שבת זו**, שבאה אחרי ששת ימי בטלה, ללא תוכן וללא עניין. ימים שכל אחד מהם מוצץ את לשדך באריכותו, באין-סוף שלו, ימים שאין אחריהם לילות של שנת-עובד מתוקה, שאין בצידם בין-ערביים עם החלפת בגדים מהירה וקריאת עיתון חטופה – ימים שפשה בהם הנגע הכי צורב – הזמן. נגע שאין לו תרופה.

- - -

[...] והבקיע מי את מתק-החלום:

"חבריא! נשף לנו הערב!"

וענה קול-מי לעומתו:

"אכן נזדרז, מקומות נתפוש".

והעיר השלישי... וצעק הרביעי...

ובלע ה"נשף" את כולנו

פרטים, פרטי פרטים.

- - -

[...] והתחילו הכנות.

רצו האחיות² חיש לחדר הקטן ומצאו שם את הראי המצומד לקיר והביטו בצימאון לתוכו, הבט היטב-היטב. וגחן השחרחר על חיתוליו³ שנרפו והידקם הדק היטב-היטב. ופיזרה החביבה⁴ את שערותיה ועברה עליהם במכַנְתָה, ושבה וסידרה אותם בטוב-טעם, סדר היטב-היטב. וסובבו אצבעות-הבחורים עלי-פפירוסה ממולאים טבק מפּיץ-ריח – צידה לדרך [...] ופלטה הדלת הפתוחה לרווחה את החברה העליזה, החיה, הסוערת.

- - -

באולם צפוף עד אפס מקום. בקושי מצאנו לנו פינה.

אור, שפע של אור, והכול נושם בעוז, בנוער, בחיים.

מרחוק, על המסך הלבן היורד על הבימה ומכסה על תעלומותיה, מצטיירות דמויות שונות ומשונות – דמות דיוקנם של אלו שיופיעו בעוד רגעים מספר ושברו את צמאון העיניים הנעוצות בבימה.

צלצל הפעמון, הושלך הס.

ומעמקי הבימה ניתכו צלילי האינטרנציונל⁵.

וקם הקהל רב-הראשים ועמד על רגליו וקידש אותו.

ונפתע מישהוא וחרד, כי לא יכול היה להשלים שאת שיר "הנקמות" קידשו, כי רחוקה, עד לאין-גבול רחוקה היתה הנפש באותו ערב-שבת מ"קרב אחרון במלחמת עולם" ומ"רעם האבדון". והתרפקה על דלתה הסליחה לכולם, וראתה באהבה את חזון הגאולה. ובאו זה אחר זה תמונות, מחזות, שירים, צלילים.

² האחיות מלכה וצביה קימלמן

³ חותלות, "פּאַטס"

⁴ לפי התיאור, כנראה יונקה מנוס

⁵ המנון הפועלים הבין-לאומי 'האינטרנציונל', הציטוטים ממנו בהמשך – מתרגומו של אברהם שלונסקי לעברית. חברי "הפועל הצעיר" אז, ברוחו של א.ד.גורדון, דגלו בשיבה לארץ ולעבודת האדמה כדרך לגאולת היחיד וגאולת העם. הם האמינו בחשיבות העבודה – בעיקר העבודה החקלאית – ובכוחה המרפא וראו בה משימה לאומית-ציונית, אך לא חלק ממלחמת מעמדות. בניגוד לחבריהם בשומר הצעיר ובתנועות פועלים נוספות, הסתייגו מ'האינטרנציונל' ותכניו הלוחמניים, לא שרו אותו וגם לא חגגו את האחד במאי.

והתבקשה הנפש לשכוח את אשר היה, להאמין שרק מקרה קל הוא ויעבור.
ונעים היה לראות את וְנָקָה העליז נהפך בן-רגע, בעטיו של צילינדר, לסוכן הבנק,
ואחזה השמחה בליבותינו ויפרוץ הצחוק המלא המשכר מפי מאות אחים לעבודה,
אחים לסבל, ליצירה, לעם –

האיך?! מה?! התקווה?!

אוזני לא תטעני! בין יתר מנגינות הצחוק וההיתול נשבצה גם "התקווה"...

– האומנם?

ופרצה צעקה-מחאה: חדל! הפסק!

והנה זה פלא!

לא נלוותה הצעקה במאות קולות מתמרמרים ומוחים על חילול הקודש, והופנו
הפנים אלינו – ותהום של משטמה ובוז נשקפים מהעיניים, שנאה חזקה למוחים,
ל"מפריעים"...

וחדרה השנאה אל תוך מעמקי הנפש והדליחה את טוהרה...

הרעים קול: צאו! הלאה!!!

אט אט, אחד אחד, נשמטנו באין-רואים מהקהל ההומה, חפויי ראש.

אט אט, אחד אחד, כמתגנבים שבנו הביתה.

[...]

הזעם, הכאב, העלבון הצורב ותחושת ההשפלה תססו בלבבות כשלושה שבועות והבשילו לבסוף
להחלטה לשתף את הציבור הרחב בארץ במה שאירע.

בתאריך 10.3.1926 התפרסם בעיתון 'הארץ' מכתב למערכת בשם קבוצת השרון.

וזו לשון המכתב במלואו:

הננו רואים חובה והכרח לעצמנו – "ההכרח לא יגונה" – להביא ברבים את מחאתנו
החריפה נגד מעשה של פגיעה בכבוד העם, שנעשה על ידי קיבוץ "השומר הצעיר"
מרוסיה שבעפולה.

ביום כ"ח שבט ש.ז. [12.2.1926] חגג קיבוץ השומר הצעיר מס.ס.ס.ר. את חנוכת צריפו,
ולחגיגה זו הזמין את קבוצת הפועלים שבמקום. בין יתר הדברים הוצג על הבימה
עיתון מוסיקלי בע"פ. לכל מיני מנגינות הרחוב הרוסי של שנות המלחמה והמהפכה
חוברו קופלטים⁶ על ענייני דיומא שלנו, על מוסדותינו ומפלגותינו. אכן, אין לנו ולא
כלום לסגנון השירים ולתוכנם, הסאטירות והבדיחות שהושרו. אבל כמה הופתענו
והזדעזענו לשמע שיר "התקווה" כקופלט, הבא גם הוא עם מנגינת-רחוב ממין
"יבלוצ'קי"⁷, לשעשע ולבדח את קהל הנאספים בנשף פועלים בא"י!

ידענו זה כבר, שבחוגים שונים של ציבור הפועלים בארץ הולך ומתפתח יותר ויותר
הרצון להשתחרר מ"אילוזיות לאומיות". ידענו ששירת האינטרנציונלה (היא שנוגנה גם
בהתחלת הנשף הנ"ל בחרדת-קודש...), שנעשית לאט-לאט להמנון של ציבור הפועלים
בארץ – היא המסמלת את כיוון הציבור הזה והשקפותיו. ידענו שהשאיפה להתבדלות
מעמדית מצאה לה תומכים רבים בקרב ציבורנו, והיא המשתלטת על מעשיו וכיוונו
של ציבור העובדים בארץ. ברם, אף פעם לא יכולנו לתאר לעצמנו שהדברים הגיעו
לידי כך, שההכרה וההרגשה הלאומיות טושטשו והוקהו ביסודן. היינו בטוחים,
שלמרות ההשקפות השונות והמתנגדות זו לזו הרווחות בתוך הציבור העובד והיוצר
בארץ – התקווה הלאומית היא המחייבת את כל זה. יצירתנו ופעולותינו – של ציבור
הפועלים בארץ – נראתה לנו תמיד כרקמה רבת-הגוונים על גבי השטיח שבשם ציוניות
ייקרא.

⁶ פזמונים

⁷ "יבלוצ'קי" (яблочко), ברוסית: "תפוח", הוא "שיר מלחים" רוסי עליז וחרیف, ור' גם ההסבר המצויין של אלי סט
באתר "זמרשת" לשיר "הי תפוח" (כאן).

ואם נעשו מדי פעם בפעם דברים בתוך ציבורנו שהתנקשו בהבנתנו זו היסודית, השתדלנו לראותם כמקרים בודדים וחולפים, כי אחרת היה זה מביאנו לידי התייאשות באותו הציבור שגם אנו הננו חלק בלתי-נפרד ממנו ושבנו, ובעיקר בו, אנו רואים את מגשימי הציוניות ונושאי תקוותנו הלאומית.

המעשה ב"התקווה" בנשף "השומר הצעיר" הרוסי הראה לנו בעליל, כי שירת התחייה העברית במלוא משמעותן של המילים הללו חדלה מלהחיות את מפעלנו.

החבר עמד על הבמה ושר את ה"קופלט": "כל עוד בלבב פנימה" ... אנחנו – מעטים – דרשנו שיחדל מלהתעלל בהמנון הלאומי. המזמר המשיך ... אנו חזרנו ודרשנו וצעקנו. המזמר פנה לחבריו ושאל לעצתם, ויצוהו: "המשך" ... והקהל רב שבאולם, קהל של 300-400 איש, בחלקו שתק ובחלקו גער בנו על שאנו מפירים את השמחה ... הרי שאין כאן מעשה נערוות בלבד, כ"א⁸ בהכרה, נעשה מה שנעשה. ולא "מפס'ים"⁹ ודומיהם היו המשתתפים בכל אלה, כי אם חברים לציבור העובדים היוצר ובנים נאמנים להסתדרות העובדים הכללית.

אנו מאמינים שמנהיגי ציבור העובדים וציריו בקונגרסים הציוניים ובאסיפת הנבחרים משתתפים גם הם בשירת "התקווה" הלאומית ברגעי העלייה של נשמת האומה.

הגיעה השעה, שציבור העובדים בארץ יעשה את חשבון נפשו. קם לנו, כנראה, דור חדש, "אשר לא ידע את יוסף", ואם לא נצליח להשריש בליבו את קנייני האומה, יישארו כל אלה "פרולטריים" חסרי כל קשרים עם האומה ותרבותה – בני-בלי מסורת ובני-בלי-תקווה...

בברכת העבודה,

קבוצת "השרון"

נ.ב. אנו מוכרחים לפרסם את המכתב ב"הארץ" מכיוון שה"דבר" לא מצא ל"אפשר" לפרסם אותו.

כשבוע לאחר מכן, בתאריך 16.3.1926, תחת הכותרת "על ענייני שעה תמידיים" כתב בעיתון "דואר היום" העיתונאי י. מיכאלי, בניסוח עילג ובשיבושי שפה:

ב"זרעאל", העיר החדשה¹⁰, נעשתה הנבלה על ידי ציבור של פועלים הנקרא קיבוץ "השומר הצעיר" מרוסיה. מעין מעשי הנבלה מספרת לנו קבוצת "השרון" במכתבה אל מערכת "הארץ" (בגיליון יום הרביעי מכ"ד אדר). קיבוץ זה של "השומר הצעיר" חגג חנוכת צריפו שהוקם ביזרעאל, ולמען שעשע את קהל הנאספים – ביניהם גם פועלים שאינם שייכים לקיבוץ זה – במקום תחייה עברית חדש [שיבוש ניסוח במקור], לא מצאו החוגגים דבר יותר נאה במה לבדח את עצמם במבמנגינות רחוב של רוסיה הברוכה ממין "יבלוצ'קה", ולא נתקרה דעתם עד שעשו קופליט גם מ"התקווה", שיר ההמנון של העם העברי. הדבר נעשה במעמד של 300-400 איש. המכתב קורא תגר, מוחא [צ"ל: מוחה] ומעיר דרך אגב שהוכרחו לפרסם מכתב זה ב"הארץ", מכיוון שה"דבר" – אורגן הפועלים הרשמי – לא מצא ל"אפשר" לפרסם אותו.

אומרים שמר קצנלסון עורך "הדבר"¹¹ היה נוכח בכבודו ובעצמו על המקום בשעת החגיגה, ובלע את הגרגיר המר מכיוון שהוא נעשה בקדושה ובטהרה על ידי חברים להסתדרות העובדים. הנהגתו של "הדבר" בעניינים שבין פועלים לבין פועלים הוא פרק כשהוא לעצמו, שלא כאן המקום לעמוד על זה. שומר הוא עורך "הדבר" על אחדות הפועלים כלפי חוץ ואין להרשות לזאת הבלטות של סכסוכים וניגודים פנימיים.

⁸ כי אם

⁹ מורים-פקידים-סופרים

¹⁰ בינואר 1926 הוחלט לקרוא לעפולה בשם "זרעאל", אך הציבור דחה את השם והישוב המשיך להיקרא עפולה.

¹¹ שיבוש שם העיתון, צ"ל: "דבר", שעורכו היה ברל קצנלסון.

אין אני עומד דווקא על הפרטים שמכתב קבוצת השרון פורטם, אלא בכלל על חיים: כמו אלה בצורתם הסובייטית שקנו להם שביתה בארץ. קיבוץ זה של "השומר הצעיר" ביזרעאל מונה כמאה איש וחיי וסדריו מלאים פגימות ובז לכל קודש. למשל: לשים מסמרים במקום פרוטות בקופסאות של קרן הקיימת לישראל, מעשה שהיה! – קשה לעמוד בדיוק על אופיו וטיבו של קיבוץ זה, שרגליו עומדות על אדמת הקודש ורוח ומנהיגי אבות הטומאה ברוסיה בידיו. ועוד יותר קשה להבין מה להם פה ומי להם פה.

דבריי מכוונים לא רק אל הסתדרות העובדים הכללית הסוככת בכנפיה על בריונים כמו אלה אך ורק לשם סולידריות ולשם "פועלי כל הארץ התאחדו", אלא קובל אני בעיקר כלפי ההנהלה הציונית הכללית, שגם היא לא רק תומכת במפלצת זו באופן ישר ואי-ישר, אלא שלמעשה היא היא שהביאתם ארצה ישראל. בעת שנפש אלפי בני ישראל עורגת לאדמת וחיי הקודש, הנכונים להשתתף בבניין הבית הלאומי בכל מובנו ועומקו, עמדו בפתחי הגולה ועיניהם צופיות ל"ויזה", לרשיון כניסה אל הארץ, באותו זמן ניתנו ויזות בהשתדלויות יתרות ל"חברים" כמו השומר הצעיר הרוסי, למען יחללו במעשיהם כאן כל קודש, למען יהיו כצנינים בעיני חבריהם הנאמנים לציון.

אומרים שבין אלה ישנם שנידונו ל"סיביר" ע"י ממשלת הסובייטים וארץ ישראל נחלפה להם במקום סיביר. האומנם מה שמנהיגי הסובייטים מטריפים בעולם האנדרלמוסיה שלהם נראים כבר לכשרים בשבילנו? האם לא טעונים בדיקה מקבלי סרטיפיקטים לארץ ישראל, שבמקום "עולים" יהיו בחלקנו "יורדים"?

הרבה מעשי בריונים ידועים בארץ, אלא שחששת לפרסומם. עכשיו, מכיוון שהתפרצות נעשתה מצד קבוצת "השרון" הסובלת עינוי-נפש בחייה היום-יומיים בתור חברים במקום אחד עם השומר הצעיר הרוסי, אמרתי שהגיעה השעה לנגוע בשאלה זו בגלוי, אולי יביא דבר זה לידי הרהורים אצל הקברניטים שלנו, אולי ימצאו לה פתרונים בתוך ההנהלה ציונית.

סביר להניח שחברי קבוצת השרון לא ידעו את נפשם למקרא דבריו הבוטים, ספוגי הארס, של י.מיכאלי. לכאורה תמך בהם ובתגובתם הנכאבת, אך למעשה הביא את דבריהם למקום קיצוני ורע, שכלל לא התכוונו לו. המתקפה שלוחת רסן על חברי הקיבוץ הרוסי, שבהם ראו חברי השרון חברים קרובים, למרות הוויכוח הנקודתי המר, הוסיפו על צערם וכאבם. אפשר רק לשער מה עבר עליהם כאשר כעבור שבוע נוסף, ביום 24.3.1926, התפרסמה במדור "מכתבים למערכת" של "הארץ" תגובת הקיבוץ הרוסי. חברי הקיבוץ הרוסי לא חסו על קבוצת השרון והאשימו אותה בטהרנות ובהתנשאות, בהעדר חוש הומור והעדר סולדריות. עוד קודם לכן נתפסה הקבוצה כאליטיסטית ומתנשאת ולא לשם שבח קראו לה "שמן זית זך". עתה באו חבריהם הטובים ושפכו דלק על מדורת הגנאי והגינוי.

[...] "קבוצת השרון" ראתה צורך להוקיע אותנו, את קיבוץ "השומר הצעיר" מס.ס.ר., כאספסוף ללא תרבות ומסורת, המזלזל במתכוון בהמנון הלאומי. חברינו מחפשי החטאים לא רצו לראות את המאמצים הרבים שהשקיעו חברינו, כולם חדשים בארץ, בלימוד הלשון וברכישת התרבות העברית. וכשבנשף חברים ניסינו לתת תמונה חיה מעולמנו הקטן, והעלינו על הבמה את כל המפלגות עם פזמוניהם – בחרנו בתומנו ל"הפועל הצעיר" את ניגון "התקווה". לא ידענו שצירוף זה של ניגון "התקווה" ו"הפועל הצעיר" ייראה בעיני חברי קבוצת "השרון" לזלזול. אולם חברי הקבוצה, האוהבים להופיע כמוכיחים בשער וכמגיני התרבות, היו יכולים, כמדומה, למצוא דרך מתאימה יותר להשפעה תרבותית מאשר דרך של שריקות וצפצופים וצעקות בנשף חברים והוקעה לעמוד-הקלון בעיתונות.

אגב, מכתב "קבוצת השרון" הביא את פריו. "דואר היום" נפל על המציאה, עשה ממנה מטעמים, הוסיף נופך של ויכוח והסתה וטען כנגד ההנהלה הציונית על שהתירה לנו, הפושעים, להיכנס לארץ. הצעקה של "דואר היום": "מה להם פה, ומי להם פה" לא תבעיתנו. וגם קנאת-השווא של חברים פועלים לא תחליש את מאמצינו.

אנחנו נוסף לעלייה ונכה שורשים בתנועת העבודה העברית ותרבותה, וגם על שירת האינטרנציונל בעברית לא נוותר, ונוכיח כי אפשר לאחד יחסי-כבוד הן להמנון הלאומי שלנו והן להמנון הבין לאומי של מעמד הפועלים.

**קיבוץ "השומר הצעיר" מס.ס.ר.
ל' אדר תרפ"ו**

נראה שהקיבוץ הרוסי עבר תוך זמן קצר לסדר היום אחרי המילים החריפות שנאמרו, ובכל זאת האירוע נשמר גם ברישומי תולדותיו, ששיחזר מן הזיכרון **מולה זהרהרי** כעבור כעשר שנים, אולי קצת יותר. הוא אומנם טעה פה ושם בפרטים קטנים, אבל ללא ספק הביא בדיוק רב את רוח הדברים, כפי שנתפסה על ידי חברי קיבוצו:

[...] לנשף בא ציבור פועלי עפולה כולו. חדר-האוכל התמלא. עמדו וצבאו על החלונות. [...] אז אירע דבר אשר לא פללו לו המציגים והקיבוץ בכללו. המציגים העבירו תחת שוט סאטיִרָתם את מוסדות ההסתדרות ואחר כך את המפלגות בארץ. אחד מאישי המפלגות שר את "התקווה" ומייד לאחריו השתתף אחד ששר בנוסח "יבלוצ'קו" – שיר מן הרחוב הרוסי.

באולם ישבו חברי קבוצת השרון, כולם חברים ב"הפועל-הצעיר". חרה להם על כי ערבבו את ההמנון הלאומי עם שיר רחוב רוסי. הם קמו, התחילו לצפצף והקימו רעש באולם.

למחרת שיגרו מכתב ל"דבר", בו מחו נגד הצעד של "השומר-הצעיר" הרוסי. ברל כצנלסון לא הדפיס את המכתב. מייד ערכו מכתב שני ושלחוהו ל"הארץ", ובעיתון זה סיפרו כי "דבר" לא רצה להדפיס את מכתבם.

לאחר פרסום מכתב זה ב"הארץ", התעורר "דואר-היום" ויצא אף הוא להגן על מערכות ישראל מפני "השומר-הצעיר הרוסי" בשאלה מה להם פה ומי להם, וסיפר כי מורשה של הקרן הקיימת לישראל ביקר בעפולה ובקופסא של הקיבוץ הרוסי מצא מסמר אחד וכפתור אחד (!).

קבוצת השרון, לעומת זאת, התקשתה להתגבר על מה שאירע. היתה דאגה להלוך הרוחות בין קבוצות הפועלים השכנות – שותפים לערכים של בניין הארץ ועבודת האדמה, בוודאי שותפים לדרך ולמעשה – שעמדו דום בשירת 'האינטרנציונל' ו"עשו צחוק" מ'התקווה'. למעלה מזה היו העלבון והרגשת הנידוי והלעג מצד כולם.

בכאב, בלב מורתח, כתבה ב'ספר הקבוצה' **מלכה קימלמן**:

[...] שוב ננעצו לפינתנו עשרות ומאות עיניים, האורבות למוצא פינו ומוכנות לבלוע אותנו.

הפנים החווירו מהתרגשות, הנשימה נעצרה לרגעים, והעיניים – אלה העיניים, הרואות את כל הנעשה, הרואות את פני הקהל השלווים, את הצחוק וההנאה המשתרעת על פני כולם, אלה העיניים, אשר הן תמיד כְּעִין עַד חי לכל מיני עלבונות – פתאום הבריקו ביתר שאת, ולא היה לאן לנעוץ אותן ברגעים הללו. פתאום הורדו למטה, לקרקע, ולאט-לאט דעכה האש מקרבן - - -

מעין זו היתה גם הרגשת הנפש ברגעים הללו.

אף אחד מהמסובים לא ראה את ההתלבטות והכאב הצורב, והיה רצון ברגעים הללו להיעלם פתאום, לבלי לראות ולהרגיש את מה שלפניך, לשקוע ולשקוע פתאום במקום עמידתך, ולכל הפחות להתחבא תחת כתפי חברך, אשר גם הוא התלבט כמוך.

מה יגידו מילים ברגעים הללו? הכול עובר בסתר וצולל לתוך עומק נשמתך [...]

ישנם הרבה רגעים שמתעוררת אצלך הרגשת חרם, אשר היה נפוץ בעיקר בימי הביניים אצל היהודים לכל מי שהעז לגלות את עצמיותו ולא להיגרר אחר המקובל. וכה קרובה נהיית לי הרגשה זו לעיתים. האם ישנה הרגשה יותר גרועה מזו של הרגשת חרם ע"י ציבור רב של אנשים?

ובעתיד? –

האומנם נסתפק ביצירת סביבתנו – הקבוצה, ניסגר בתוכה ונחיייה את חיינו? האומנם הרגשתנו תהיה שלמה על ה"אי" שלנו, אשר בוודאי ובוודאי נהיה נבדלים בהרבה מהסובבים אותנו? האומנם זה הוא מזלנו המיועד בפרספקטיבה הקרובה והרחוקה? –

- - - לעיתים מתוך הרגשת בדידות זו אשר שוררת מסביבנו, ואשר אין באפשרותנו לבטלה ולפרוץ את הגדר הזאת אשר הועמדה בינינו ובין הציבור, יש לעיתים שמתוך הרגשת החרם הזה הולכת ונוצרת הרגשת קירבה כפולה לאותו הקומץ של אחים ואחיות שלנו. שבעתיים קרובים נהיים לי אז אחיי לצרה אלה, אשר איתם נחלוק את הגיגי נפשנו לזמנים.

ברוכים תהיו אחים ורעים,

שתפו האורה והכאב!!

- 1 – רחל עובד
- 2 – אברהם עדיני
- 3 – מלכה קימלמן
- 4 – לאה ישראלית
- 5 – יוסף גפן
- 6 – דבורה ברמן
- 7 –
- 8 – זאב משי
- 9 –
- 10 – יפה גילי
- 11 – זאב עברי
- 12 – מיכאל עובד
- 13 – יהודית ברמן
- 14 – אברהם דנאי
- 15 – סוניה נתנון
- 16 – רפאל מסחי
- 17 – צבי מרגלית
- 18 – יעקב עברי
- 19 – יונה מוסס
- 20 – ברוך השרוני
- 21 – צפורה כרמלית
- 22 – דוד חורן
- 23 – דבורה מרקיס
- 24 – נתן אנקורי
- 25 – שמחה ארצי
- 26 – צביה רון
- 27 – אברהם עדולמי
- 28 – מלכה פלר
- 29 – יונה שחר
- 30 – מנחם בן-שחר
- 31 –
- 32 – אליהו בן-חורין
- 33 – צילה קמינסקי
- 34 – צבי בן-שחר
- 35 – דוד דנאי
- 36 – אסתר קלבנד
- 37 – אריה גילי
- 38 – בלה קימלמן
- 39 – משה דנאי

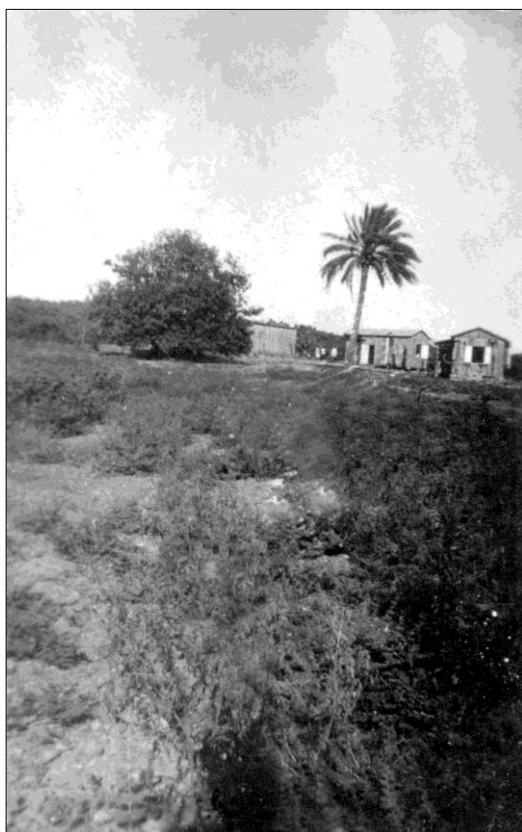

חברי קבוצת השרון (עם אורחים מעטים ממשפחות החברים)

עפולה, פסח תרפ"ו, 1926

ארכיון יפעת

ג. גלגוליהם של גיבורי הסיפור

קבוצת השרון עזבה את עפולה ועלתה להתיישבות בעין בדה בחנוכה תרפ"ז, דצמבר 1926. כעבור שלוש שנים, בעקבות מאורעות תרפ"ט, עלתה הקבוצה ביחד עם קבוצת עיינות הסמוכה ל"רמה" – היא רמת-דוד. בקיץ 1954 עברה קבוצת השרון על כל הנפש והרכוש לגבעות הסמוכות ממזרח, וביחד עם כמחצית מחברי קיבוץ גבת הקימו את יפעת.

תקופת עפולה נשארה בזכרונם של חברי קבוצת השרון כתקופת שפל בשנות טרום-ההתיישבות. בשיחת ותיקים בשנות השישים חזרו על כך רבים. **דבורה תרדיון** כתבה: "מכל התחנות שעברנו עד עלייתנו על הקרקע, אפורה היתה תחנת עפולה. חוסר עבודה כרוני, בטלה שוממת, ריב מפלגות בציבור הפועלים". קשה לדעת עד כמה תרם העימות המצולק עם הקיבוץ הרוסי להרגשה הזאת.

קבוצת השרון בעין בדה, 1928
מאחורי הדקל והצריפים מתרוממות משוכות הצבר.
ארכיון יפעת

הקיבוץ הרוסי עזב את עפולה בערך באותו הזמן – סוף 1926-תחילת 1927. הקיבוץ הגדול, שמנה כבר עשרות חברים, נחלק לארבע פלוגות שנשלחו למקומות שונים בעקבות הסיכוי למצוא עבודה. כעבור כשנה התקבצו שוב, בחצר כנרת. רק בשנת 1932 הגיעו סוף-סוף אל המנוחה והנחלה ביישוב הקבע הנהדר שהקימו – **קיבוץ אפיקים**.

והצריף? קשה להאמין, אבל גם הוא עזב את עפולה...
ברשימתו על תולדות קיבוץ אפיקים שנוכרה לעיל, כתב **מולה זהרהרי**:

כיום עומד הצריף במשמר העמק ומשמש לקיבוץ שם לחדר-האוכל. קיבוץ משמר-העמק, אשר שמו היה אז קיבוץ ב', היה מן האחרונים שיצא מעפולה. ביוצאם קנו את צריף חדר-האוכל שלנו והעבירוהו למשמר-העמק והנהו עומד שם עד היום זה.

איתן בן-אור בן ה-95, מהבנים הראשונים של **משמר העמק**, מעיד בשיחת טלפון שזה נכון: מעפולה הועברו למשמר העמק כמה צריפים, מהיותר טובים. רובם שימשו למגורים. אחדים מהם אני זוכר בשמותיהם: "צריף חדרה", "צריף 26" ועוד.

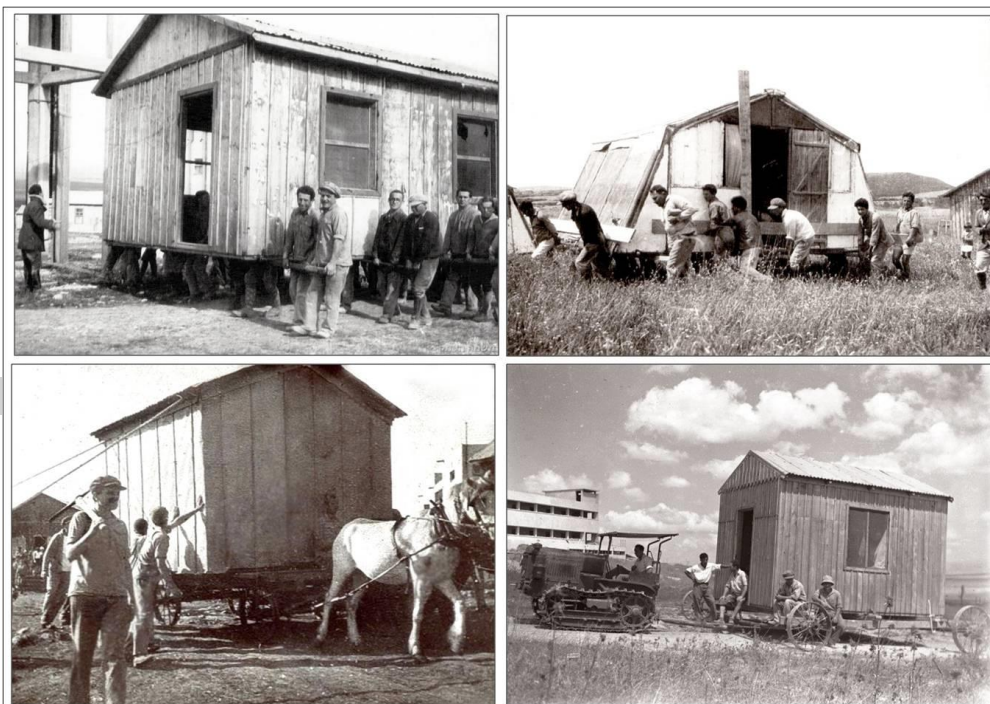
צריף חדר האוכל היה הגדול מבין הצריפים שהגיעו מעפולה. מיקמו אותו על גבי אבנים מסותתות שהביאו מאבו-שושא. עד הקמת חדר האוכל הבנוי, שנחנך בשנת 1952, היה הצריף הגדול הזה במרכז החיים: אכלו בו שלוש ארוחות ביום, התכנסו בו לאסיפות וחגגו בו את החגים, בצפיפות גדולה.

היתה לצריף חדר האוכל כניסה מהצד, באמצעות גרם מדרגות מאבנים, אבל הכניסה העיקרית היתה מהמרכז, דרך מרפסת לא גדולה, מוקפת רשת להגנה מפני זבובים. במרפסת היה פעמון ברזל, שקראו באמצעותו להשכמה לעבודה, לארוחת צהריים, לאסיפות ולשריפות.

באפריל 1948, הופגזה משמר העמק בתותחים על ידי 'צבא ההצלה' של קאוקג'י. ההפגזה הכבדה זרעה בקיבוץ הרס רב מאוד. גם צריף חדר האוכל ספג פגיעת פגז ובגג הפח שלו נפער חור גדול. למרבה המזל, נשאר הצריף הוותיק על עומדו – לא קרס ולא נשרף.

פגיעה נוספת בצריף היתה בדצמבר 1948, ערב חנוכה תש"ט. מטוס עירקי הטיל כמה פצצות על משמר העמק (כנראה התכוון לפגוע בבסיס רמת-דוד, אבל החנוכיה הגדולה שדלקה על גג בית הילדים במשמר העמק הטעתה אותו). פצצה אחת פגעה בבית הילדים הסמוך לחדר האוכל. שלושה ילדים נהרגו בשנתם ואחדים נפצעו. בחדר האוכל התקיימה באותה שעה אסיפת חברים. מירי של צרורות מקלע לעבר חדר האוכל נהרגה חברה בחודש האחרון להריונה וחברים נוספים נפצעו.

כולם נשמו לרווחה כשעברנו אחרי המלחמה מהצריף העפולאי הקשיש לחדר האוכל החדש והנהדר שתכנן לנו אדר' זאב רכטר.

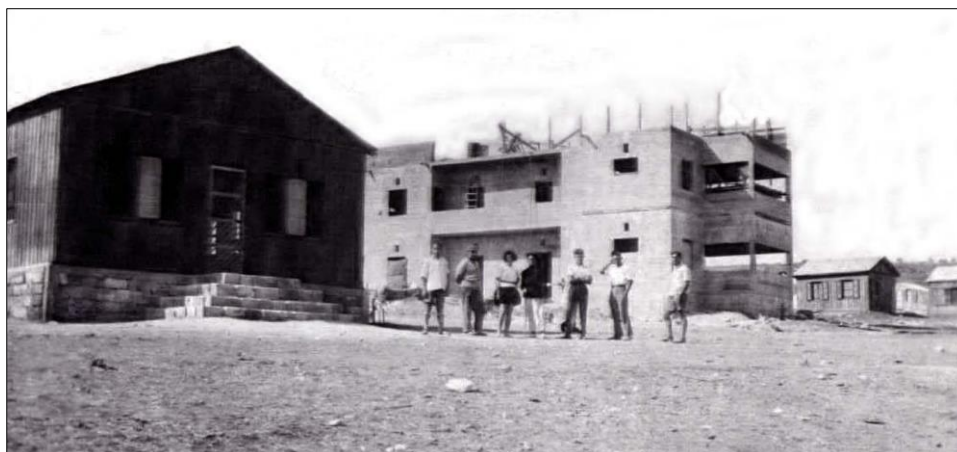

למעלה: העברת צריפים מעפולה למשמר העמק:

נשיאה בידיים אל העגלה והסעת הצריפים בעזרת סוסים ויותר מאוחר גם בעזרת טרקטור, 1930-1934.

למטה: הכניסה מהצד לצריף חדר האוכל. מאחוריו: בית הילדים הדו-קומתי בבניינו, 1930

הצילומים: באדיבות ארכיון משמר העמק

אחרית דבר : חולצה כחולה

מנשף חנוכת צריף חדר האוכל החדש בעפולה נשאר-לדורות "שיר-עם" אחד, שנכתב על-ידי צמד הסנדלרים של הקיבוץ הרוסי – דוד וורטמן ומרדכי זעירא.

באתר המעולה "זמרשת" מובא סיפורו של השיר, על פי אליהו הכהן :

[...] לכבוד חנוכת צריף הקיבוץ העלתה הקבוצה הצגה בשם "חולצה כחולה". זעירא הופקד על הכנת המוסיקה. את ההצגה ליוותה תזמורת שכללה קונצרטניה ולהקת נגני מסרק בניצוחו של זעירא (זעירא היה "נגן מסרק" מומחה. תמיד החזיק בכיסו מסרקים בגדלים שונים, היה עוטף אותם בנייר סיגריות דק ומפיק מהם צלילי כינור, צ'לו וגיטרה). היתה זו סאטירה על מוסדות הפועלים בארץ שנכתבה בהשראת תיאטרון פועלים שצמח ברוסיה הסובייטית של ימי המהפכה, כאשר שחקנים שלבשו חולצות כחולות הסתובבו בבתי החרושת והפיצו את התודעה הפרולטרית באמצעות שירי זמר ומשחק.

לשיר שהושר בנשף בעפולה היו שלושה בתים, קצת 'חורקים' בלשון המעטה, שאחרי כל אחד מהם הושר הפזמון. לפי זהרהרי, המחברים חשבו ברוסית ותרגמו לעברית, וזה מה שיצא...

הפזמון החוזר הוא רק בערך "חולצה כחולה" שכולנו מכירים.

	<p>א. אָצְלָנוּ יִשְׁנָה מְטָרָה בְּזִמְן הַחֶפְשִׁי מִכָּל עֲבוּדָה לְבוֹא עִם עֵתוֹן לְעִזְרָה הָעוֹלָה עַל גִּזְזוֹ, וּבִטַח עַל גְּלִידָה.</p>
<p>פזמון: חולצה כחולה, בְּמַפְעֵלָה, תְּמַשְׁךְ לְבָם שֶׁל כָּל הַפּוֹעֲלִים חולצה כחולה, וְהִיא עוֹלָה בְּלִי שׁוֹם סִפֵּק עַל כָּל הָעִתּוֹנִים¹².</p>	<p>ב. וְאִם בְּכִסֵּף אֵין אֵף גְּרוֹשׁ וְיֵשׁ דְּפִיצִיט וּמִצַּב-רוּחַ חַת-שְׁתִּים, אֲלֵינוּ תְּחוּשׁ תִּשָּׁב קֶצֶת, תִּשְׁמַע וְתִנּוּחַ.</p>
	<p>ג. בְּמַפְעֵלוֹ שֶׁל הָעֵתוֹן נִשְׁמַע עֲכָשִׁיו דִּין וְחֶשְׁבוֹן נִוָּדַע עַל חֲדָשׁוֹת בְּהַסְתְּדוּרוֹת וּבְמוֹסְדוֹת, סוֹלֵל בּוֹנֵה וְהַמְשַׁבֵּיר, קַפֵּא"י, קַפַּת חוֹלִים, הַמְרַכֵּז לְעֵלְיָה וּבִנְק הַפּוֹעֲלִים.</p>

במרוצת השנים הוחלפו "כל העיתונים" ל"כל העדיים" והשיר הושר בהתלהבות בכל תנועות הנוער, אף כי במקור לא היה לו שום קשר לחולצות הכחולות של הנוער העובד או השומר הצעיר.

אחרי הפתיח של "חולצה כחולה" הושרו פזמונים סאטיריים על המוסדות הנזכרים בבית השלישי : סולל-בונה, המשביר, קפא"י¹³, קופת חולים, המרכז לעלייה, בנק הפועלים (חלקם נשמר בארכיון אפיקים) ואף על המפלגות בארץ. בכולם המילים מקרטעות, מה שאינו מפחית את הצחוק, כי אם להיפך – וראו את הביצוע המחודש שלהם על ידי **אמוץ ברונטמן** באתר "זמרשת" ([כאן](#)).

¹² "עיתון" במשמעותו כאן אינו כתב עת בדפוס, אלא מופע פארודי מצליף בענייני העת בזמר ומשחק. המחברים מעידים על "חולצה כחולה" שלהם, שהיא "עולה על כל העיתונים" (האחרים). זו דרכה של סאטירה טובה, שהיא יודעת ללגלג גם על עצמה...

¹³ קופת פועלי ארץ ישראל

ימים ושנים עברו. למרות האמור לעיל, לגמרי לא בטוח שהשיר "חולצה כחולה" "נשאר-לדורות". בנובמבר 2016, לקראת 'חג המעלות' ביפעת (אירוע לציון תחילת שנת הפעילות של תנועת הנוער), תלו בני הנעורים מודעה על החג התנועתי. בקיצור האופייני לזמן, חסכו במילים, והסתפקו בתמצית: "חולצה כחולה והיא עולה".

המודעה נשארה על קיר הדואר זמן רב אחרי הטקס המושקע, והיתה הזדמנות לברר אם ילדי יפעת יודעים מה המשך למילים במודעה – תשובה שפעם ידע כל ילד מעל גיל ארבע. ילדי בית הספר היסודי החלו בניחושים: **כמה** עולה החולצה הכחולה, **לאן** היא עולה, **מתי** היא עולה סוף-סוף (לרשתות החברתיות, אלא מה)... אף אחד מהם לא ניחש שהמשך הוא בכלל **על מה** היא עולה...

כך חולפת תהילת העולם.

משמאל: חולצה כחולה – ציור בעיתון הקיר "חבריא" של בני הנעורים של גבת-איחוד, תשי"ג (1953)

מימין: מודעה על קיר הדואר, תשע"ז (נובמבר 2016)

ארכיון יפעת

תודות

תודה מקרב-לב **לצוות ארכיון אפיקים ולצוות ארכיון משמר העמק** על הנכונות וההסכמה לשיתוף באוצרות המידע והצילומים השמורים בארכיוניהם; תודה והוקרה **לנדב מן** ממרחביה על איתור הצילומים ההיסטוריים שנסרקו על ידו במסגרת מפעלו הגדול "ביתמונה"; תודה מיוחדת **לאיתן בן-אור** ממשמר העמק, בן 95, על השיתוף בזכרונות.

מרים אהרוני
אדר ב' תשע"ט (מרץ 2019)